

Харьковский областной совет
Харьковское Епархиальное
Управление УПЦ

Харьковский национальный
университет
имени В. Н. Каразина

**К 20-летию Харьковского Архиерейского Собора
Украинской Православной Церкви**

II Международная научно-практическая конференция

**ВОЗРОЖДЕНИЕ ДУХОВНОСТИ
В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ: ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ЦЕРКВИ
И ОБРАЗОВАНИЯ**

Тезисы конференции

26-27 апреля 2012 года

Харьков – 2012

СОДЕРЖАНИЕ

<i>Алексеевко А.П., Лесовой В.Н., Летик И.В.</i> Роль духовных факторов в подготовке будущих врачей.....	6
<i>Алексеевко А.П., Левчук В.Г.</i> Духовность и таинство врачевания.....	7
<i>Анголенко З.І.</i> Волонтерство як активне розвиваюче середовище.....	12
<i>Архипова С.П., Мукомел С.А.</i> Сучасні орієнтири моральності та духовності та вищий навчальний заклад.....	14
<i>Астапенкова В.М., Ильина Ю.Ю.</i> Влияние СМИ на формирование нравственного сознания подрастающего поколения.....	18
<i>Бабасв О.В.</i> Виховання моральної свідомості у дітей дошкільного віку на основі православної віри.....	20
<i>Багрич С.П., Багрич К.С.</i> Соціальне партнерство як конструктивний засіб допомоги соціально незахищеним верствам населення.....	21
<i>Баженов А.В.</i> Установки философии науки и русской религиозной мысли к моральному в психологии.....	23
<i>Бауль И.И.</i> Профессиональная компетентность педагогов – важный аспект в воспитании.....	26
<i>Белякова Т.В., Камлык И.В.</i> О возрождении духовного чтения.....	28
<i>Бєлєцька І.В.</i> Дефініції «духовність» і «моральність» в аспекті національного виховання в Україні.....	31
<i>Бєлоліпцева О.В.</i> Вплив церкви на становлення родинно-шлюбних відносин в історії українських сімей.....	34
<i>Бєссєдіна М.Ф.</i> Організація роботи соціального педагога з розвитку духовно-моральної сфери життя дитини для профілактики конфліктів в умовах шкільного середовища.....	36
<i>Біланч М. М., Бокотей О. М.</i> Виховання християнської відповідальності за створіння під час паломництва.....	39
<i>Бондаренко Ю.В.</i> Роль релігійних видань у християнській освіті.....	42
<i>Будагьянц Т.Н.</i> Формы и методы нравственного воспитания младших школьников в учебной деятельности.....	43
<i>Будько М.В.</i> От ритуала – к христианской этике: развитие идеи гостеприимства в библейской традиции.....	46
<i>Булах Т.Д.</i> Социальная реклама как средство изменения морально-ценностных установок общества.....	49
<i>Бученко Я.В., Носенко В.М.</i> Моральність як основний компонент розвитку особистості.....	50
<i>Василенко Г.В.</i> Економічні знання: історичний ракурс.....	53
<i>Василенко О.Н.</i> Патриотическое воспитание современной молодежи.....	56
<i>Велигодська Д.В.</i> Урахування особистісних якостей як умова підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з ВІЛ-позитивними людьми.....	57
<i>Велигодський С.В.</i> Морально-етична культура консультанта з ДКТ.....	60

<i>Вовк О.І.</i> Вплив православної релігії та віри на формування морально-етичних та духовно-естетичних поглядів І. Ю. Рєпіна у пізній період творчості.....	63
<i>Волох О.Ю.</i> Світоглядотворюючий потенціал православ'я у світі інформаційних фантомів (ідейно-аксіологічні та освітньо-філософські аспекти) ...	64
<i>Волох О.Ю.</i> Українське суспільство у пошуках постатеїстичної парадигми духовності.....	67
<i>Гавенко В.Л., Георгиевская Н.В., Мозговая Т.П.</i> Аспект духовности и психическое здоровье современной молодежи.....	69
<i>Гавенко В.Л., Георгиевская Н.В., Мозговая Т.П.</i> Проблемы формирования дезадаптивных расстройств в современном обществе.....	70
<i>Гаєрлік Т.В.</i> Самоідентифікація особистості в умовах поліконфесійності України.....	71
<i>Галацан А.В., Шаповалова В.А., Шаповалов В.В.</i> Духовно-нравственные основы профессиональной деятельности врача и провизора в системе фармацевтического и медицинского права.....	73
<i>Галищев В.С.</i> Роль церкви в семье для здорового воспитания ребенка.....	76
<i>Гордієнко Н.В.</i> Деякі аспекти деструктивного впливу телебачення на ціннісний потенціал підлітків.....	76
<i>Гоцалюк А.А.</i> Историко-культурный анализ проблемы морально-этического воспитания.....	79
<i>Григорян А.А.</i> Духовность и душевность у современного человека.....	81
<i>Гринько Е.Д.</i> Роль матери в воспитании ребенка.....	82
<i>Гринько Т.В.</i> Сказка в нравственном воспитании будущих учителей.....	84
<i>Гужов С.А.</i> Морально-этическое воспитание студентов.....	87
<i>Гузюнина Т.В.</i> Художественная литература о детях – зона повышенного внимания.....	88
<i>Гутник О.Є.</i> Виховання терпимості як складової становлення особистості у професійній підготовці.....	92
<i>Давыдова Ж.В.</i> Роль оценочной деятельности в духовно-нравственном становлении студенческой молодежи.....	94
<i>Данильчук Л.О.</i> Маніпулятивні технології медіа-простору: до проблеми інформаційної безпеки особистості.....	97
<i>Дворников А.В.</i> Духовная безопасность молодежи в информационном обществе.....	100
<i>Дворников А.В.</i> Проблематика духовности в молодежной среде.....	102
<i>Дєркачева М.Ю.</i> Moral and Ethical Issues in Teachers' Education as Part of Children's Moral Formation: Foreign Experience.....	104
<i>Дмитренко Т.О.</i> Формування духовності як багатовимірної якості особистості в педагогічній системі вищого навчального закладу (концептуальні засади).....	107
<i>Донской Д.Л.</i> Православие как защита от манипуляций.....	110
<i>Донченко Є.О.</i> Просвітницько-виховна функція народного будинку на початку ХХ століття на Слобожанщині.....	112
<i>Єлдинова І.М.</i> Взаємозв'язок понять «меценатство» та «благодійність».....	113

мини-музеи при библиотеках, выставки народного творчества, многочисленные краеведческие клубы при библиотеках ведут поисковую работу.

14 марта в КНОБ им. Н.Н. Асеева прошел Всероссийский День православной книги «Сердцу полезное слово». Первая на Руси печатная книга Ивана Федорова «Апостол» вышла в свет 1 марта (по старому стилю) 1564 г. Именно к этому историческому событию приурочено проведение 14 марта Всероссийского дня православной книги. Праздник отмечается на государственном уровне. К этому дню библиотеки организуют различные тематические выставки, проводят беседы и лекции, на которых обсуждаются вопросы выбора источников информации и развития культуры чтения.

Организация секции для библиотек в рамках научно-образовательных Знаменских чтений и Рождественских чтений, проводимых в г. Москве и других городах России, говорит о той значимой роли, которая отводится библиотекам России в сфере духовно-нравственного воспитания. Опыт Курской областной библиотеки, а также библиотек других регионов России может быть интересен не только для областных библиотек Украины, но и для всех библиотек образовательных учреждений.

Учитывая и обобщая опыт других библиотек, НБ ХНМУ вырабатывает свое направление в этой деятельности. Воспитание высоких духовно-нравственных качеств будущих врачей наряду с профессионализмом является приоритетным в медицинском вузе. Библиотека активно участвует в воспитательном процессе, что находит свое отражение в проводимых мероприятиях. Это участие в конференциях, посвященных возрождению духовности в современном мире, и организация тематических выставок, помогающих формированию у студентов чувства уважительного отношения к своей культуре, гордости за свою Отчизну, глубокого понимания духовной стороны выбранной профессии. В течение прошедшего года в Украине и России проходили конференции и семинары, посвященные 50-летию со дня праведной кончины Святителя Луки (Войно-Ясенецкого), удивительного врача, ученого, исповедника XX века. В нашем университете прошло заседание круглого стола: «Жизнь во имя Добра, Высокой духовности и Святой веры». Научная библиотека подготовила и представила обзор его научных и богословских трудов, а также книг, написанных о Святителе. 18 апреля 2012 года в медицинском университете готовится проведение научно-практической конференции с международным участием «Актуальные проблемы духовности: современные реалии и перспективы (посвященная 135-летию со дня рождения выдающегося врача и хирурга, архиепископа Луки (Войно-Ясенецкого)», в котором библиотека примет активное участие.

Безусловно, библиотеки не могут напрямую влиять на воспитание подрастающего поколения, но через умело организованные различные мероприятия, выставки литературы, приобщение к духовному чтению это становится возможным.

ДЕФІНІЦІЇ «ДУХОВНІСТЬ» І «МОРАЛЬНІСТЬ» В АСПЕКТІ НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ В УКРАЇНІ

І. В. Белецька, м. Луганськ

Знайомство з останніми державними документами, що були видані в Україні в галузі освіти, засвідчує, що у змістовій характеристиці дефініції «Мета» одним із її чинників обов'язково виступають або розвиток духовності, або ж виховання моральності. Цитуємо: «Формування основ духовності особистості»; «організація умов для духовного зростання особистості»; «виховання високих моральних якостей»; «виховання духовної культури особистості, духовних цінностей орієнтацій, виховання моральної свідомості і т.п.». Закономірно постає запитання, що ж ми сьогодні розуміємо під поняттями духовність і моральність?

Найбільш поширеним є поняття мораль та моральність. Мораль визначають як систему поглядів, норм і правил поведінки. За Гегелем, це сфера суб'єктивних уявлень людини про Добро і Зло. Моральність – це практична сторона моралі, що втілюється у поведінці людей. Це здатність людини творити Добро не за зовнішнім примусом, а завдяки внутрішній свідомості і добровільності.

Програма і методичні рекомендації орієнтовного змісту національного виховання в Україні визначають шляхи утвердження принципів загальнолюдської моралі. Серед них – виховання ідеалів Добра, Правди, Свободи, Любові, Дружби, Справедливості, Совісті, людської Гідності; моральної свідомості і моральних переконань, моральних почуттів, що відбивають ставлення до Батьківщини, людей і до самих себе; розуміння загальнолюдської і народної моралі; формування «бойового морально-психологічного духу»; виховання високоморального ставлення до людей, правдивості і скромності, сміливості і мужності, товариськості і дружби; виховання потреби у формуванні моральних якостей, готовності до морального самовиховання. Отже, ми бачимо, що поняття моральність, моральний розвиток, духовний розвиток здебільшого вживаються як синоніми, часом повністю дублюючи зміст одне одного.

Тепер розглянемо, як же вчені тлумачать дефініцію «духовність». На жаль, такому популярному сьогодні в науково-методичному, філософському і педагогічному обігу феномену «духовність» не знайшлося чільного місця у словниках і довідниках, зокрема психолого-педагогічних. Тож спробуємо здійснити екскурс до часописних публікацій і релігійної літератури.

У книзі відомого філософа радянських часів О. Уледова «Духовне життя суспільства» рясніють поняття-синоніми «духовне життя», «духовна сфера», «духовна діяльність», «духовні потреби», «духовне спілкування»,

«духовне виробництво», «духовні відносини», які не знайшли конкретного визначення. Натомість кінцевою метою духовної діяльності людини автор вбачає «всебічний розвиток особистості, формування високоморальної, естетично розвиненої особистості, що вмє творити за законами краси», що прямо засвідчує комуністичний підхід до розуміння духовності і отождолення його з мораллю і естетикою.

У переважній більшості філософської (О. Бердяєв, В. Соловйов, О. Лосев та ін.) та педагогічної літератури (Г. Бриль, І. Вужина, О. Барабаш та ін.) «духовність» отождолюється з «духовною культурою», розглядається як поведінковий аспект. Інші вчені і філософи (М. Каган, І. Силуянова, В. Федотов та ін.) розглядають духовність як внутрішню якість особистості, один із чинників свідомості людини, що наближує їх до психологів.

Психологічну сутність духовності та духовного розвитку дає Ж. Юзвак. Автор розуміє духовність як творчу здатність людини до самореалізації і самовдосконалення, що зумовлюється такими особливостями когнітивно-інтелектуальної, чуттєво-емоційної та вольової сфер, які є необхідними для успішного формування та реалізації потреби у цілеспрямованому пізнанні та ствердженні в її життєдіяльності істини, загальнолюдських етичних та естетичних цінностей, усвідомлення єдності себе та всесвіту.

Вчений виділяє і чинники духовності. З-поміж них духовні ціннісні орієнтації, духовний тип поведінки, духовний саморозвиток; когнітивно-інтелектуальні, вольові, естетичні характеристики особистості. Духовний розвиток трактується як «ієрархія метамотивів та потреб, виходячи з яких, особистість оцінює себе, інших, довкілля і діє». Найсуттєвішими, за Ж. Юзваком, для духовного розвитку є такі потреби: самоповага, пізнання світу, себе, сенс життя, сприймання та створення краси, здійснення добра та справедливості, досягнення психічної досконалості.

Отже, ми бачимо, що духовність розглядається як інтегрована якість особистості, що поєднує всі її риси – інтелектуальні, моральні, вольові, фізичні, естетичні з пріоритетом чомусь «самоповаги», що аналогічно з погляду релігії до «гордоців». Зауважимо, що саме з цих позицій передбачає виховання духовної культури орієнтовна програма національного виховання. Заслугує на увагу й така думка, що духовність належить до найбільш загальних, граничних характеристик людини та її життя. Відтак, її не можна визначити за допомогою «звичайної логічної дефініції – через рід і видові ознаки», можна означити лише їх певні контури, а саме, «здатність і потреба орієнтуватися на вищі, універсальні цінності Істини, Добра, Краси в єдності». У такому розумінні духовність виступає як ідеал, до якого прагне людина та людство у власному духовному самовдосконаленні.

Відтепер звернемося до визначення мети виховання і трактування духовності християнською педагогікою. За визначенням протопресвітера

В. Зеньковського в підручнику «Педагогіка», кінцевою метою виховання дітей є «розкриття образу Божого, ставлення внутрішньої людини».

Означена мета конкретизується у двох завданнях: 1) підготувати дитину до вічного життя в Бозі і з Богом, щоб земні дні не були витрачені даремно і щоб смерть не була духовною катастрофою, тобто розвиток внутрішнього життя дитини; виховання свободи від дрібниць життя, від усього несуттєвого, «важливо не згасити духа».

Свобода є дар Христа, оволодіти ж Даром християнської свободи дуже важко, оскільки свобода є найдорожче і найцінніше, що має людина. Можна заперечити, що свобода дана кожній людині. Так, але наша свобода не має найціннішого, що є в християнській свободі – внутрішнього зв'язку її з добром і правдою. Наша свобода – це свобода і до добра, і до зла.

На відміну від світської, християнська педагогіка провідною метою виховання і освіти визнає не розвиток фізичної і навіть не психічної сторін життя дитини, а духовну сторону, залежно від її віку. Не моральний, – наголошує В. Зеньковський, – а релігійно-духовний процес зростання утворюють істину і кінцеву мету виховного впливу на дітей.

Дотично мети і завдань виховання християнська педагогіка розглядає і сутність «духовності». Святитель Феофан Затворник у книзі «Що є духовне життя» пише: «Людина завжди вільна. Свобода дана їй із самосвідомістю і разом з нею складає сутність духовності і норму людяності. Згасить самосвідомість і свободу – ви загасите дух і людина стане не людиною». Отже, духовність – це цінніший вимір буття (внутрішнього та зовнішнього в їх єдності), його співвіднесеність з абсолютними цінностями, вічністю, творчістю, свободою. У такому розумінні феномен «духовність» не є тотожним феноменом «моральність».

Водночас ми не можемо заперечувати взаємозв'язку духовності і моральності. **Моральні норми поведінки визначаються духовними цінностями людини**, тобто «існуванням людини за законами Істини, Добра і Краси». А зміст духовних цінностей міститься в книзі Життя, в Біблії у трьох іпостасях: християнських чеснотах, плодах дарів Святого Духа і десяти заповідях Божих.

Засобами формування духовності світської і духовності віри є духовна культура (мистецтво, релігія, література, наука), тобто «квазіреальність», яка переводить мораль у почуттєву духовну форму, створює умови для того, щоб вона стала «особистісно значущою». Не можна погодитися з цими міркуваннями, як і не можна заперечити наявність діалектичного взаємозв'язку між поняттями моральність і духовність. Та все ж я б хотіла висловити і свою думку щодо цього.

Духовність як і всіляке інше поняття є поліаспектичним у своїй змістовій характеристиці. Не якась особистісна якість чи риса характеру, а своєрідний інтелектуально-чуттєвий, емоційний стан особистості, що

протікає на позитивному тлі поведінки і діяльності людини і характеризує її як цілісну особу. Духовність, як і щастя, є тоді, коли людина сама відчуває її наявність у своєму власному «Я» та й всі оточуючі, хто спілкуються з таким психологічним «Я», відчувають, що це справді людина високої духовності у всіх проявах її життєдіяльності і життєтворчості.

Трактуювання духовності як інтегрованого поняття обов'язково повинно обіймати і його світське, і релігійне розуміння.

Щодо визначення мети і завдань національного виховання сьогодні в Україні ми вважаємо, що не можна змішувати поняття моральності і духовності, моральний і духовний розвиток, розглядати їх як синоніми. Вони мають своє конкретне змістове націнення і, на нашу думку, виховання духовності є найвищим благом і для людини, і для країни, але реалізація такої мети можлива лише в дорослому віці як кінцевий результат виховання і навчання в навчальних закладах різного типу.

Відтак, слід обережніше поводитися з терміном «духовність» у наших програмах і методичній літературі, не зводити його до «всебічного і гармонійного розвитку», якими рясніла наша педагогічна преса в радянські часи.

ВПЛИВ ЦЕРКВИ НА СТАНОВЛЕННЯ РОДИННО-ШЛЮБНИХ ВІДНОСИН В ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКИХ СІМЕЙ

О.В. Бєлоліпцева, м. Харків

Українська сім'я, її мораль завжди базувалися на взаємній любові та розумінні. Вплив церкви на староукраїнську родину виявився у вінчанні та розірванні шлюбу. Одружуватися не можна було близьким родичам і жити без церковного вінчання, проте старе подружнє звичаєве право не скрізь замінювалося церковною традицією – вінчанням. Незважаючи на боротьбу церкви зі старим звичаєвим правом, кількість «диких подружоків» і нешлюбних дітей була досить велика. Церковні шлюби народ вважав дуже довго «панськими привілеями» і одружувався за старим звичаєвим правом. Траплялися випадки подружньої невірності, але досить рідко. Подружнє життя княжої України, що мало за основу приписи церковного права, було чисте і пов'язане зі старими народними звичаями, де міцним фундаментом виступала моральність.

Варто зазначити, що за усіх часів підростаючому поколінню церквою передавалися знання про українську сім'ю, устрій родинного життя, виконання подружніх і батьківських ролей. Сім'я-родина забезпечувала людині стабільність, визначала міцність народу та держави. Великого значення для виховання дитини мав приклад батьків, їх погляди на світ, активність самої

дитини слугувала школою життя – дитина виховувалася тією атмосферою моралі, в якій вона жила.

Із-поміж багатьох обов'язків родини, які проголошувала церква, найголовніший – виховання дітей. Слово «виховання» в українців походить від «ховати» – вберегти, заховати від небезпеки, смерті, хвороби, «лихих очей», згубних, поганих впливів. Згодом воно набуло узагальнюючого змісту, виражаючи процес систематичного впливу на культурний розвиток особи, формування світогляду, духовного світу й моральної поведінки дітей та молоді. Провідними виховними засобами були: поведінка та вчинки батьків, рідна мова, праця, фольклор, родинно-побутова культура, народні звичаї і традиції, мистецтво, промисли, вірування, свята й обряди.

Великого значення в підготовці молоді до відповідального подружнього життя та шлюбу надавалося саме церкві. Своєрідність об'єктивних умов України зумовила різноваріантність шлюбу. Можна відзначити такі його форми: за згодою, крадькома, таємний (крадений), на віру. Перший варіант шлюбу вважався законним, а всі інші – незаконними, оскільки вони не вписувалися в систему релігійних канонів. Законним уважався шлюб, здійснений на основі договору і з дотриманням всіх весільних обрядів.

Шлюб з вінчанням, але без весілля вважався недійсним. Як один з виявів опору втручання церкви в процес одруження, виник шлюб «на віру» – без вінчання, але з невеликим весіллям: «Не справиш весілля, не можна жити разом». Церква негативно ставилася до «незаконних» шлюбів – до тих, зокрема які здійснювалися без дотримання шлюбного ритуалу і весільних обрядів. Разом з цим, церква суворо слідкувала за побутом сім'ї, зокрема, за моральною поведінкою подружжя і в разі будь-яких порушень карала.

Зазначимо, що шлюбна сім'я за всіх часів забезпечує більшу вірогідність народження та виховання здорової соціально благополучної дитини. Дорослі та діти краще засвоюють соціальні норми та обов'язки у сім'ї. У позашлюбній сім'ї статеве виховання дитини не забезпечує підготовки до сімейного життя, ускладнена статевої рольова соціалізація, формування здорового способу життя.

Зокрема, на різних історичних проміжках часу церква прищеплювала дітям з раннього дитинства повагу до батьків, до сімейних традицій. Понад усе церковна мораль ставила такі цінності, як працелюбство, доброзичливість, щирість, чуйність, взаємодопомога.

Зауважимо, що сучасна сім'я зазнала великих змін у перехідний період становлення незалежної України. Доцільно наголосити на тому, що потенційні можливості сім'ї, її життєдіяльність, ціннісні орієнтації і соціальні установки, ставлення до освіти і виховання дітей зазнають останніми роками серйозних трансформацій, що багато в чому пов'язано з її адаптаційними можливостями і пристосуванням до нових соціально-економічних умов. Вона стала більш незалежною, відкритою для інтеграції в неї інших культур і водночас